

Dušková, Sáša

Kdo byl notář Jindřich

Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity. C, Řada historická.
1960, vol. 9, iss. C7, pp. [59]-74

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/102126>

Access Date: 29. 11. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

SÁŠA DUŠKOVÁ

KDO BYL NOTÁŘ JINDŘICH

V české diplomatické látce období přemyslovského není jistě známější osoby nad notáře či protonotáře Přemysla II., mistra Jindřicha. Na tomto místě se obracím k problému jeho osoby i jeho činnosti, třebaže byl v literatuře tak často zpracováván,¹ zcela záměrně, a to hned z několika důvodů. Z prací prof. Šebánka i mých je patrné,² že diplomatické dílo protonotáře Jindřicha je nám již dlouhou dobu známo, ačkoli jsme je v celistvosti nikde dosud neobjasnili. Napsal-li pak prof. Šebánek v „České listině doby přemyslovské“, že „diplomatická otázka tzv. Jindřicha Vlacha byla všemi, kdož o ní dosud psali, v jádře řešena nediplomaticky“,³ proklamoval tím zároveň tezi, že diplomatickou metodou lze nabýt nových a pevnějších základů k řešení této důležité otázky. Je proto zajisté na místě seznámit právě ve sborníku věnovaném profesoru Šebánkovi podrobněji historickou veřejnost s výsledky, k nimž jsme se společně metodou srovnání písma a stylu propracovali a které tvoří výchozí stupeň dalších širších závěrů. K tomu přičleňuji to, co jsme porůznu publikovali každý z nás samostatně, a doplňuji některé dosud neznámé okolnosti důležité pro řešení celého problému.

Protonotář Jindřich této pozornosti zasluhuje, neboť zasáhl v posledních letech přemyslovské vlády velmi významně do diplomatického dění v nejširším slova smyslu. I když se jeho činnost projevovala celkem jinou formou, přece svým diplomatickým významem může být kladen po bok jen někdejšímu notáři Přemysla I., Václava I. a moravských markrabat — notáři Otakaru 5, kterému věnoval tolik pozornosti právě prof. Šebánek. Můj příspěvek není zdaleka tak vyčerpávající jako obě práce Šebánkovy, zabývající se Otakarem 5.⁴ Vybírá si z celé široké tematiky jen problém osoby Jindřicha, o němž bezpečně víme, že na počátku své dráhy byl protonotářem Přemysla II. Opírá se při tom nejen o zprávy listinného materiálu, nýbrž především o protonotářovo diplomatické dílo. Přihlíží i ke sporadickým zprávám kronikářským, úmyslně však pomíjí velmi hojné zmínky z formulářových sbírek ať listin, tak také listů, neboť jejich autentičnost není zaručena, dokud se jim nedostane diplomatického zhodnocení. Tento příspěvek je také první, který po důsledném zvládnutí listiny Václava I., vyjádřeném ukončením 1. dílu (obsahujícího domácí diplomatickou látku) IV. svazku diplomatáře, cílevědomě ohlašuje naši další pracovní etapu, jejímž úkolem je zpracování listin doby Přemysla II. V tomto smyslu nechť je pak nejen mým příslibem k další společné práci na českém diplomatáři, nýbrž zároveň díkem za vše, co mi profesor Šebánek při našem společném díle poskytoval po stránce metodické, pracovní i lidské.

* * *

Vždy, kdykoli je třeba zjistit ruku nebo styl jistého notáře, vycházíme z těch listin, které ho jmenují v dpm. formuli. V případě Jindřichově je těchto listin, jejichž vydavatelem je vesměs Přemysl II., celkem 27;⁵ šestnáct z nich je dochováno v originálech,⁶ u tří nadto existují ještě druhá vyhotovení.⁷ Z těchto devatenácti kusů devět psala táž ruka,⁸ v ostatních se střídají ruce různé, někdy jiných členů kanceláře, jindy příjemců, ale nikdy táž ruka již nepíše větší počet listin. Písmo těchto devíti listin je nápadně úhledností, kulatými tvary jednotlivých písmen, zdobením dolních dřiků písmen dlouhými vodorovnými čarami a některými jinými charakteristickými grafickými zvyklostmi.⁹ Je vcelku poměrně dosti stabilní, jen v některých listinách se projevuje jakýsi méně okázalý jeho ráz; tam je písmo drobnější a méně vynikají především dlouhá písmena, neboť vodorovné čáry jsou kratší a zvedají se nahoru.¹⁰

Ačkoli tu zatím pracujeme jen s devíti listinami, můžeme již i v nich postihnout jistou jednotu stylistickou. Především je třeba konstatovat, že stylizátor těchto listin první u nás začal důsledně rozlišovat dvojí skladební typ: první, jednodušší, uvozený zájmenem „nos“, bez arengy a bez slohových příkras v textu, s prostou promulgací a druhý, honosnější, s arengou a četnými stylistickými ozdobami v promulgaci i v celém textu, začínající jménem vydavatelovým bez uvozovacího zájmena; oba dva typy jsou bez invocace.¹¹ Pro zkoumání individuálního stylu je ovšem první typ málo vhodný. Tři listiny, jež vykazují ze shora dotčených devíti listin tuto formu,¹² mají aspoň částečně společnou promulgaci¹³ a dvě z nich velmi nápadnou koroboraci: „In cuius concessionis nostre (rei) testimonium et robor perpetuo valituum presens privilegium (scriptum) fieri et sigillis maiestatis nostre fecimus communiri.“¹⁴ Koroboraci se spojují tyto listiny se zbývajícími šesti listinami psanými touž rukou, které všechny mají arengy.¹⁵ V nich samých se zatím projevuje velmi málo společných shod,¹⁶ jednota se tu spíše jeví v promulgacích typu: „Per presens igitur privilegium noscat tam modernorum etas quam successura posteritas futurorum.“¹⁷ Z těch listin shora citovaných, které se dochovaly jen v opise, můžeme stylisticky k takto získané skupině — zatím hlavně podle koroborace — přiřadit dalších deset listin.¹⁸ I zde jsou typy s „nos“,¹⁹ v nichž zachycujeme opět shody v promulgaci se skupinou originálů,²⁰ avšak ještě bližší souvislost se jeví mezi dvěma listinami určenými měštům Opavě a Mostu.²¹ V ostatních listinách bez „nos“ dlužno ještě odlišit listiny s mandátovou formou,²² u nichž se k srovnání nabízí v podstatě jen koroborace, od ostatních, které vykazují opět ještě shody v promulgacích; přibývá také shod v arengách²³ i v obratech dispozičních tam, kde se uvozují konfirmované listiny²⁴ atd. Výsledek zkoumání listin s dpm. formulí Jindřichovou vyznívá tak, že z 27 listin jsme plných 19 mohli spojit buď společným stylem, anebo společným písmem a stylem, takže nezařazených zůstává pouze osm listin. Závěr tu je zcela jednoznačný, diplomaticky mluví všech devatenáct listin pro autorství Jindřichovo.²⁵ Ze zbývajících osmi můžeme na základě toho, co jsme zjistili o Jindřichově stylu, přiřadit k jeho dílu ještě listinu jednu, která jím však nebyla psána.²⁶ Na druhé straně můžeme zatím vyloučit další listinu (ve dvojím vyhotovení), poněvadž vznikla jen na základě listiny Jindřichem psané i diktované.²⁷ V dalším se k ní ještě vrátím. Mimo vlastní účast Jindřichovu vzniklo pak již jen šest listin. To je vskutku málo ve srovnání s předchozím stavem, který byl v královské kanceláři.

Podářilo-li se takto identifikovat notářské dílo Jindřichovo, zbývá je nyní zasadit do širšího prostředí panovnícké kanceláře Přemyslovy a doplnit je ostatními zprávami, jak se o nich výše zmiňují.

V dpm. formulích listin Přemyslových se uvádí počínajíc 3. říjnem 1273²⁸ Jindřich nejdříve jako královský notář,²⁹ později s titulem mistra jako protonotář,³⁰ k němuž od jisté doby v převážně většině listin přistupuje ještě hodnost plebána v Garsu.³¹ Jeho představeným v kanceláři byl vyšehradský probošt Petr, který i za éry Jindřichovy vystupoval sporadicky v dpm. formulích.³² Zároveň s Jindřichem působil v kanceláři mistr Oldřich, který vyhotovoval listiny vesměs pro rakouské příjemce, pokud nevznikaly vlastními jejich prostředky. Oldřich se však oproti Jindřichovi uvádí jen zřídkakdy v dpm. formulích,³³ častěji v listinách jím psaných a diktovaných postrádáme dpm. formulí vůbec.³⁴ Členem kanceláře byl až do odtržení rakouských zemí, neboť se jmenuje v listině ze 24. října 1274,³⁵ kterou sám psal i styloval, jako svědek s titulem protonotáře a vídeňského plebána, a jmenuje se i v mírových smlouvách s Rudolfem Habsburským, v nichž se nazývá i notářem i protonotářem.³⁶ Teprve potom mizí z Přemyslových listin nejen jeho jméno, nýbrž i ruka a styl. Za této situace připadlo tedy Jindřichovi vyhotovování listin pro české, moravské a slezské příjemce, s tím omezením ovšem jako u Oldřicha, že některá vyhotovení jsou příjemecká. Mimoto snad už tehdy působil v kanceláři také notář Jan, jmenovaný v dpm. formulí listiny žďárské, vydané 4. července 1273, tedy ještě před tím, než se objevilo v listinách jméno Jindřichovo.³⁷ Jeho ruku možno určit v této listině, dále v několika listinách vydaných dříve, v nichž je v dpm. formulí Petr,³⁸ a konečně i v dalších listinách s dpm. formulí Jindřichovou.³⁹ Zda je možno ho ztotožnit s pozdějším notářem Václava II. Janem, proboštem v Sadské, nelze řešit na tomto místě.

Kromě zde jmenovaných sotva můžeme v těchto letech hledat v královské kanceláři osoby jiné. Již také proto ne, že počet členů kanceláře ani před působením Jindřichovým, ani po něm nebyl nikdy vyšší. Z toho také plyne, že nemůžeme předpokládat, že by vedle Jindřicha protonotáře byl činný v kanceláři Přemysla II. v jakémkoli, snad i širším vztahu ještě nějaký jiný Jindřich notář, jak se domýšlel Petrov a po něm i V. Hrubý⁴⁰ a jak předpokládá naposled i K. Doskočil.⁴¹ Po mém soudu v kanceláři Přemyslově byl jen jeden notář Jindřich, který se podílel na vydávání Přemyslových listin a o němž lze pozitivně zjistit jen to, že byl vskutku plebánem v Garsu. Jeho titulatura, pokud máme na mysli titul mistra a protonotáře, může kolísat, neboť záleží zajisté na tom, kdo listinu, případně i jiný pramen psal. Konkrétně to lze prokázat opět na listinách. V prvních dvou, v nichž se setkáme se jménem Jindřichovým,⁴² je jmenován bez mistrovského titulu a jen jako notář, takže V. Hrubý váhal, je-li tu míněn Jindřich protonotář.⁴³ A přece jde bezpochyby o touž osobu, neboť již první z listin (pro rakouský klášter v Imbachu), jak jsme slyšeli, sám Jindřich styloval, třebaže ani jednu z nich nepsal. Nelze ovšem vyloučit ani možnost, že obou titulů nabyl teprve po květnu 1274, i když jeho činnost v kanceláři nezačíná teprve listinou imbašskou. Jinde⁴⁴ jsem již uvedla, že prvním dílem Jindřichovým je listina pro klášter chotěšovský z 1. září 1271⁴⁵ a nedlouho po ní vyhotovil ještě další listinu pro klášter sv. Jiří na Hradě pražském z 16. října téhož roku.⁴⁶ Obě mají sice v dpm. formulí ještě kancléře Petra, jsou však bezpečně psány rukou Jindřichovou a i stylisticky jsou bezpečně jeho dílem, i když snad jeho styl není tak ustálen jako v listinách pozdějších.⁴⁷ Zda už tehdy měl Jindřich všechny své tituly, nelze prokázat.

Zpráv o Jindřichovi z doby, kdy působil v Přemyslově kanceláři, zachovalo se z listin žalostně málo, mimo listiny pak vůbec ne. Přímo se ho týká jen jedna listina vyšehradské kapituly z 1. ledna 1275,⁴⁸ neboť kapitula v ní prohlašuje,

že mu přidělí první uprázdněnou prebendu. Z této listiny se také dovídáme, že byl nejen kanovníkem vyšehradským, ale i pražským a olomouckým, je tu znovu titulován jako mistr, protonotář „regni Boemie“ a plebán v Garsu.⁴⁹ Na listině je přivěšena i jeho pečeť. Po smrti Přemyslově jsou zprávy o Jindřichovi sice hojné ve formulářových sbírkách, ale pomíneme-li je z důvodů výše vyložených, zůstanou nám zprávy jen dvě. V kronice pokračovatelů Kosmových, často citované v diplomatické literatuře, mluví se o jeho zatčení, ke kterému došlo na rozkaz královny Kunhuty 14. září 1278; při tom byl vyloupen jeho dům.⁵⁰ Jindřich je tu jmenován jen notářem a pražským kanovníkem, zřejmě proto, že kronikáři především záleželo na tom, aby vyzvedl v Jindřichově záležitosti intervenci biskupa Jana, který vyhlásil nad Prahou jako protest proti zatčení interdikt. Zásah jeho měl žádoucí účinek, Jindřich byl již 29. září z vazby propuštěn a znovu se ujal svého notářského úřadu, neboť v listině Oty Braniborského z 25. srpna 1279⁵¹ se dovídáme, že byl angažován ve sporu mezi proboštem a kapitulou vyšehradskou. Jindřich se tu jmenuje mistrem a protonotářem „regni Boemie“. Je si třeba ještě povšimnout toho, že spolu s ním také jako vyšehradský kanovník vystupuje „notarius terre“ Velislav. K němu se později vrátíme. Oba dva zároveň s proboštem pražským a kustodem vyšehradským Gotfridem vydávají o něco později (23. prosince) rozhodčí listinu vzešlou z řešení tohoto sporu. Jsou tu oba označeni mistrovským titulem a hodností vyšehradského kanovníka.⁵² S notářským dílem Jindřichovým nemá žádná z těchto listin nic společného.⁵³ Těmito dvěma listinami končí všechny zmínky o notáři, resp. protonotáři Jindřichovi.

Zcela proti všemu očekávání nemízí však z listin ani jeho ruka, ani jeho styl. Pole jeho působnosti se později dokonce rozšiřuje, takže jeho dílo není omezeno jen na listiny vzešlé z královské kanceláře, nýbrž je můžeme sledovat také v okruhu vyšehradské kapituly a v okruhu diplomatické činnosti Starého Města Pražského. Věnujme nyní pozornost tomu, jak a v kterém časovém období se v jednotlivých těchto okruzích objevuje.

V listinách vzešlých z kanceláře Václava II. se s rukou a stylem Jindřichovým setkáme ve velké většině listin počínajíc prvními, jež se nám dochovaly, a končíc těmi, které byly vydány koncem r. 1292. Grafická jednotu není ani tu zcela důsledná, na první pohled by se snad mohlo zdát, že se psaní listin účastnili dva příbuzní písaři, z nichž jeden se plně ztotožňuje se slavnostnějším písmem listin Přemyslových, druhý pak se od prvního odlišuje ostře vedeným zpětným tahem u dolních dílků písmen *s*, *p*, *q*, ukončeným téměř až na střední lince.⁵⁴ Poněvadž však oba typy jsou ostře vyhraněny jen ve velmi malém počtu listin, kdežto velká jejich většina vykazuje smíšené znaky obojí, je nepochybné, že písařem byl vskutku písař jen jeden, ovšem totožný s Jindřichem.⁵⁵ Stylisticky jsou všechny tyto listiny naprosto jednotné a shodné s listinami Přemyslovými, které diktoval Jindřich. K nim se řadí ještě další listiny Václavovy dochované jen v opise⁵⁶ a jiné v originále, které se však svým písmem již natolik odchylují od písma Jindřichova, ač jeho ráz v hrubých rysech zachovávají, že je graficky ztotožnit nemůžeme.⁵⁷ Jednotu diktátu tu pak musíme vykládat dvojím způsobem. Obojí předpokládá, že tyto listiny psali Jindřichovi žáci, kteří stáli pod těsným jeho vlivem; pokud však jde o stránku stylistickou, mohli psát buďto podle prvního diktátu Jindřichova, nebo podle diktátu vlastního, který byl silně Jindřichem ovlivněn. Je jisté dáno samou povahou písma a stylu, že písmo lze analyzovat mnohem precizněji než styl, takže stylistické rozlišení nemůže být zdaleka

tak určitě při stejných vlivech jako rozlišení grafické. Všechny listiny tu uvedené, ať byl jejich vyhotovitelem Jindřich sám nebo některý z jeho žáků, tvoří však jednotu, také již proto, že jakmile zmizelo z listin skutečné písmo a styl Jindřichův, neobjevil se už v nich jeho styl ani při písmu jiném.

Poněvadž Jindřichovo diplomatické dílo v listinách Přemyslových bylo určeno zcela bezpečně, přijímáme jako prokazatelný fakt, že zjistili-li jsme jeho ruku a styl v listinách Václavových, působil Jindřich v kanceláři i poté, kdy se Václav II. vrátil z vyhnanství a kdy se ujal vlády v Čechách a na Moravě. Je to však první případ v celém období přemyslovském, že notář kanceláře přechází od zemřelého panovníka k jeho nástupci. Proto je třeba se zamyslet nad tím, zda tomu skutečně tak bylo a zda tedy také naše původní identifikace byla správná.

K důkazu toho vyjdeme opět z dpm. formulí, tentokrát příslušných listin Václavových. Tu zjistíme, že v listinách pro domácí příjemce je jmenován vzpomenuť zde již mistr Velislav s titulem protonotáře, vedle něho také Jan, probošt sadský, a poté, kdy zmizelo jméno Velislavovo, tedy patrně po jeho odchodu z kanceláře, protonotář mistr Petr. V listinách pro polské příjemce, které začínají v r. 1291, objevuje se pak Jindřich, řečený Quaz.⁵⁸ Jestliže v listinách pro české příjemce se vystřídaly při téměř písmu a stylu v dpm. formulích tři různé osoby, jejichž notářské dílo je nadto v jádře známo, nemůže být vyhotovitelem ani jedna z nich, nýbrž někdo jiný. Nebrání tedy v podstatě nic vážného domněnce, že touto neznámou osobou byl protonotář Přemyslův Jindřich. Tuto domněnku dokonce potvrzují listiny polské. Prof. Šebánek prokázal přesvědčivě,⁵⁹ že Jindřich Quaz nemůže být nikdo jiný než náš Jindřich.

Z toho všeho, co nám tu listiny, byť převážně nepřimo, podávají, musíme uzavřít asi toto: Notářské dílo Jindřichovo, u Václava nejdříve anonymní, sahá přibližně do r. 1290. Jindřich sám se patrně v době mezivládí natolik zkompromitoval, že v českém prostředí nemohl vystupovat ve vyšší funkci, ale protože byl v diplomatické činnosti neobyčejně zkušený, dostal, jak se také domnívá prof. Šebánek, příležitost k novému uplatnění v Polsku. Avšak tam jeho činnost ustala poměrně záhy, neboť od konce r. 1292 nemáme již o něm ani přímých, ani nepřímých zpráv. Tímto polským vystoupením pak mizí jeho ruka i jeho styl z listin královských a z listin, které vznikly v souvislosti s činností kanceláře. Míním tu přísahy věrnosti různých světských feudálů, včetně listiny opolského vévody Kazimíra z 10. ledna 1289, která je po vnější stránce jednou z nejkrásnějších listin v českém diplomatickém materiálu.⁶⁰ Jak ona, tak všechny ostatní listiny vzniklé v době Jindřichova působení v kanceláři, jsou jeho dílem.⁶¹ Mimo listinu Kazimírovu, která je psána slavnostním Jindřichovým písmem, v ostatních listinách tohoto druhu se projevuje onen jednodušší typ písma, známý nám již z listin Václavových.

Tento typ písma se pak uplatňuje převážně v listinách z okruhu vyšehradského. Účast Jindřichovu tu postihl vcelku správně již prof. Šebánek,⁶² je si třeba jen uvědomit, v kterých obdobích je tato účast doložena. Není to dříve, jak také konstatuje prof. Šebánek, než v době interregna. Z této doby se dochovalo šest listin, počítáme-li v to dvojí vyhotovení, které vznikly ve dvou časově oddělených skupinách. První skupinu z 16. září 1281⁶³ tvoří tři listiny, jejichž vydavatelem je probošt Petr, druhou z 1. června 1282⁶⁴ tvoří opět tři listiny, z nichž jen první vydal probošt Petr, v ostatních dvou je vydavatelkou vyšehradská kapitula. Další dvě listiny, nesoucí datum 1. října 1285,⁶⁵ vznikly již v době, kdy Jindřich působil ve Václavově kanceláři. Jednu z nich vydává opět probošt, druhou

kapitula, obě pak tvoří jeden celek s listinou, kterou v týž den v téže věci (clo v Prachaticích) vydal také Václav II.⁶⁶ a která je také dílem Jindřichovým, takže jeho činnost v kanceláři tu nemůže být překážkou vzniku listin vyšehradských. Poslední listina, kterou prof. Šebánek uvádí jako Jindřichovo dílo, je až z doby, kdy Jindřich již v kanceláři nepůsobil, totiž ze 7. srpna 1293.⁶⁷ Poněvadž Jindřich byl, jak známo, vyšehradským kanovníkem, je si třeba uvědomit, zda se projevoval jeho vztah ke kapitule také jiným způsobem, než jenom anonymním psaním listin, které vzešly z její diplomatické činnosti.

Výše již byla zmínka o těch listinách, jedné z 25. srpna a dvou z 23. prosince 1279,⁶⁸ v nichž Jindřich fungoval jako rozhodčí ve sporu mezi proboštem a kapitulou, ale žádnou z těchto tří listin nevyhotovil. K tomuto sporu se také vztahuje výše citovaná listina probošta Petra ze 16. září 1281,⁶⁹ kterou Jindřich psal i stylizoval. Její obsah je nesmírně zajímavý tím, že si Petr stěžuje na rozhodnutí z r. 1279, které neuznává, a slibuje se podřídit novému rozhodnutí, které je svěřeno tentokrát opět Velislavovi (tehdy již viceděkanovi) a kanovníkům Bartoloměji, Dominikovi a mistru Vavřinci. Jindřich byl tedy již opominut. Od té doby také v žádné jiné listině, kterou vydává kapitula a kde jsou uvedena jména členů kapituly, ani v žádné jiné listině, kde jsou členové kapituly mezi svědky, jméno Jindřichovo se nevyskytne.

Platí tedy i v okruhu vyšehradské kapituly to, co jsme si museli uvědomit v kanceláři královské. I když snad Jindřich kanovníkem zůstal, přece jenom jeho postavení muselo poklesnout do té míry, že nebylo žádoucí, aby se jeho jméno v jakékoli formě či funkci uvádělo. Jenom jeho dílo dosvědčuje, že se v prostředí vyšehradské kapituly tehdy stále pohyboval.

Mluvíme-li již o působení Jindřichově na Vyšehradě, musíme si povšimnout ještě jedné listiny, která s ním souvisí, ne-li přímo, tedy aspoň velmi těsně. Je to listina vyšehradské kapituly z r. 1280,⁷⁰ vzniklá zcela prokazatelně pro vnitřní potřebu této kapituly. Kapitula v ní činí opatření v neklidných dobách braniborského panství v tom smyslu, že přenáší rozhodování v důležitých záležitostech na pět osob ze svého středu. Tato listina vykazuje jasné stopy Jindřichova stylu a je psána rukou blízkou ruce Jindřichově, touž která psala také jednu z Václavových listin, přičtenou výše některému z Jindřichových žáků, totiž listinu pro magdaleny v Mostě na Zahražany.⁷¹ Směřuje tedy i tato příbuzná ruka na Vyšehrad, kde je takto vskutku možno předpokládat jakousi Jindřichovu školu. Zaznamenání konečně snad zaslouží i to, že v této listině z r. 1280 je mezi vybranými osobami i mistr Jindřich, označený tu však ne jako protonotář, nýbrž jako „physicus“. Je-li totožný s Jindřichem protonotářem, těžko rozhodnout, nevyskytují-li se nikdy oba vedle sebe v téže listině. Samo o sobě by to nemožné býtí nemuselo, v r. 1280 mohl být Jindřich již své notářské funkce zbaven. Prokázat to však je naprosto nemožné, neboť ze zkoumaného období již jen jedna Václavova listina z 11. března 1286⁷² týká se jeho lékaře a kaplana Jindřicha. Výše je sice zařazena mezi těmi, jež Jindřich, bývalý protonotář, psal i diktoval, to však samo o sobě za důkaz sloužit nemůže, poněvadž vydání listiny spadá do doby nejširší působnosti Jindřichovy, kdy právě psal také všechny listiny ostatní v této době vydané. Pro zjištění totožnosti obou Jindřichů však není snad bezvýznamné to, že listina pro lékaře a kaplana je jako jedna z mála listin známých z originálů obsažena také ve formulářové sbírce Jindřichově.⁷³ Tuto zmínku nemohu pominout, třebaže se, jak bylo výše výslovně podotčeno, na tomto místě formuláři nezabývám. Neužívám tu jejich zpráv, přijímám však za prokázané to,

co vyslovil již dříve prof. Šebánek,⁷⁴ že totiž Jindřich byl přímým autorem velké části formulářových sbírek listin. Je-li tam tedy opsána listina pro lékaře Jindřicha, je nasnadě domněnka, že bývalý protonotář Jindřich měl k této listině bližší vztah, konkrétně, že byl jejím příjemcem. Na druhé straně nezamítám ovšem ani možnost, že tu jde jen o pouhou shodu jmen.

Shodu jmen však již patrně nelze předpokládat v okruhu Starého Města Pražského, kde v listině z 22. listopadu 1288⁷⁵ je mezi svědky uveden vůbec první doložený staroměstský notář „Henricus notarius civitatis“. Máme-li jej uvést v souvislost s naším Jindřichem, musíme se opět spolu s prof. Šebánkem, který se tímto okruhem podrobně zabýval, vrátit do doby interregna.⁷⁶ Z 25. listopadu 1282 existuje totiž listina staroměstských měšťanů, zapsaná v nejstarší knize Starého Města,⁷⁷ jejíž diktát přisoudil prof. Šebánek také mistru Jindřichovi.⁷⁸ Týž diktát se pak ozývá ve zmíněné listině z r. 1288, kterou sice vydává plaský klášter, ale jejímž příjemcem je pražský měšťan. Zachovala se bohužel jen v opise plaské knihy. Podle prof. Šebánka vystrídal tohoto Jindřicha někdy před r. 1292, tedy patrně tehdy, kdy Jindřich byl zaměstnán záležitostmi polskými, nový notář, mistr Petr, který je jmenován v dpm. formulích staroměstských listin od r. 1292 až do r. 1306.⁷⁹ Jeho ruku a styl prof. Šebánek také určil. Určení je zcela prokazatelně správné, je však třeba k němu dodat, že tento mistr Petr stál také pod bezprostředním vlivem Jindřichovým jak grafickým, tak stylistickým. Jestliže je odlišení grafické přece jen dosti nápadné,⁸⁰ stylistická souvislost je naproti tomu tak těsná, že kdyby tu nebylo jiné písařské ruky a jiného jména v dpm. formuli, přičkli bychom asi bez váhání všechny listiny, které prof. Šebánek přiznal Petrovi, našemu Jindřichovi.⁸¹ Patrně se již nepodaří přesněji vystihnout vztah Petřův k Jindřichovi, neboť možností, jak jej posuzovat, nabízí se tu několik. Předně možno tento vztah vidět jako zcela volný, předpokládáme-li, že Petřův styl byl vytvořen jen prostřednictvím Jindřichových formulářových sbírek. Toto řešení je však méně pravděpodobné, neboť bychom tu měli před sebou jediný doklad přímého vlivu formulářových sbírek na formování listinného stylu, který v jiných prostředích zachytit nemůžeme. Pravděpodobnější je vysvětlení druhé, že Petr mohl být dalším žákem Jindřichovým z vyšehradské školy. Konečně pak nemůžeme zásadně odmítnout ani tu domněnku, že se ve stylu staroměstských listin ozývá přímý diktát Jindřichův. Ať již vztah mezi Petrem a Jindřichem vykládáme jakkoli, jedno bychom měli předpokládat: tak jako u listin Václavových, i zde by se příbuzná ruka a styl měly vyskytovat tak dlouho, dokud také Jindřich přímo působil.

Tomuto předpokladu však zdánlivě odporuje to, co víme dosud z literatury o Jindřichově životě, resp. o době jeho smrti. Prof. Šebánek sice již posunul existenci Jindřichovu až do r. 1293,⁸² avšak několik dokladů, které tu po prvé zveřejňuji, ukazuje, že lze jít ještě dále.

Víme sice, že se ani v listinách s výjimkou čtyř shora dotčených listin pro polské příjemce, ani v jiných pramenech nemluví o Jindřichu notáři, nesmíme však zapominat, že Jindřich byl také farářem v rakouském Garsu. Tohoto titulu užíval v Přemyslových listinách, třebaže byly pro české příjemce.⁸³ Z toho, že Jindřich zůstal u Přemysla i po odpadnutí rakouských zemí a že zůstal v Čechách i po Přemyslově pádu, ba i za vlády Václavovy, dalo by se soudit, že musel rezignovat na garskou faru. Avšak to se nestalo, jak svědčí několik rakouských listin, v nichž i v době po r. 1278 v různých funkcích vystupuje. Nedomnívám se, že tu nyní vyčerpávám všechny rakouské listiny s jeho jménem,

uvádím však aspoň čtyři, které zůstaly až na jednu dosud zcela neznámé, ale které jistě nemálo přispějí k osvětlení Jindřichovy činnosti.⁸⁴

Je to především listina Oldřicha, opata altenburského, z 5. září 1282,⁸⁵ v níž se řeší spor mezi mistrem Jindřichem, rektorem kostela v Garsu, a jakýmsi rakouským šlechticem o desátky. Originál listiny nemám k dispozici,⁸⁶ stylisticky v ní jsou sice některé náznamy Jindřichova stylu, avšak nejsou tak nápadné, abychom zatím mohli jeho styl prokázat. Posuzována izolovaně, není také listina dokladem toho, že tu musí jít o Jindřicha našeho.

Přímým dokladem zatím není ani listina Hertvida a Liutolda, bratři „de Stadedke“ datovaná ve Vídni 11. června 1286 a určená johanitům v Mailberku, v níž je v řadě hojných svědků jmenován „magister Heinricus plebanus de Gors“ a „magister Rapoto frater eius“.⁸⁷ S dílem Jindřichovým nenajdeme v ní nic společného, není to však ani možné, neboť Jindřich v projednávané záležitosti zajisté přímo interesován nebyl.

Třetím dokladem je listina Žibřida Sirotky „de Herntsheim“, vydaná 3. listopadu 1288 ve Falkenburku.⁸⁸ Týká se věci ryze rakouských, neboť její vydavatel, rakouský šlechtic, dává skrze ni nějaký dvůr a lán kostelu v Egenburku. Nás tu musí zajímat, že toto darování učinil „ad instanciam magistri Heinrici, plebani de Gors“.⁸⁹ Listina je psána neznámou, dosti zběžnou rukou, stylisticky však zasluhuje pozornosti. Jestliže jsme některé obraty, kterých Jindřich užíval, považovali v listině altenburského opata za příliš běžné, než aby mohl být prokázán jeho styl, nemůžeme je již ponechat bez povšimnutí, vyskytují-li se také v listině Žibřidově. Tak v obou listinách je naprosto stejná promulgace: „Nos... scire volumus universos presentes litteras inspecturos“ a koroborace jsou si velmi blízké: v altenburské „Et ne super hiis inposterum aliqua dubietas oriatur, ... presentes exinde confici litteras procuravimus et eas nostri sigilli munimine duximus roborandas“; v egenburské „Et ne super predictis omnibus inposterum aliqua dubietas oriatur, presentes litteras super hiis confectas sigilli nostri munimine facimus roborari“. Myslím, že nemůžeme být na pochybách o tom, že v obou listinách je patrný týž diktát, a hledáme-li oběma listinám společného stylizátora, přichází v úvahu jedině Jindřich. Obraty, které se shodují v promulgaci a v koroboraci, pak najdeme, i když ne tak zcela doslova, v panovnických listinách diktovaných Jindřichem.⁹⁰ Nyní je také zřejmé, že i ostatní obraty, které jsme ještě při hodnocení listiny první považovali za obecné, je třeba přičíst péče jenom Jindřichovi.⁹¹

Tyto ohlasy Jindřichova stylu, třebaže nejsou v míře tak velké, jak bychom snad očekávali, mohly by již samy o sobě být dostačujícím dokladem toho, že garský plebán Jindřich je totožný s našim notářem. Jakékoli pochybnosti, které by přesto mohly vzniknout, rozptyluje však doklad poslední. Je to listina samotného garského plebána Jindřicha, datovaná 27. května 1301 v Egenburku,⁹² kterou Jindřich prohlašuje koupí jistého statku jménem špitálu v Egenburku a povinnosti z této koupě vzniklé vůči johanitům v Mailberku. Listina je psána neznámou rukou, stylisticky je velmi prostá, takže se lze zachytit jen v koroboraci, která zní „In cuius rei testimonium et cautelam... presentes litteras procuravi muniri“. Z toho lze u Jindřicha doložit úvodní slova „In cuius rei testimonium“⁹³ a obrat „procuravi“, který se vyskytuje dokonce také (procuravimus) v listině altenburského opata (viz výše). Jakoukoli možnou pochybnost o identitě vydavatelově odstraní však pečeť přivěšená k listině. Její legenda hlásá naprosto jasně, že jde o „sigillum magistri Henrici plebani de Gors, Olo-

mucensis et Wissegradensis canonici“,⁹⁴ tedy bezesporu o pečeť Jindřicha našeho; tím nutno posunout datum jeho smrti za rok 1301.

Nová data získaná na základě rakouských listin nikterak nenaruší zjištění vyplývající z grafického a stylistického rozboru listin vzniklých pečí Jindřichovou na našem území, neboť z doby, kdy podle právě uvedených listin dlel v Rakousku, nenajdeme doklady jeho díla u nás. Nejnápadněji se to zajisté projevuje v období mezi vydáním listiny druhé a třetí, tj. v období mezi 11. červnem a 3. listopadem 1286, kdy patrně dlel nepřetržitě v Rakousku, ale kdy byl ještě, jak bylo výše ukázáno, činný ve Václavově kanceláři. Z té doby se dochovaly tři Václavovy listiny, žádná však není jeho dílem.⁹⁵ Z r. 1301 neznáme žádnou listinu z okruhu staroměstského, kde jedině se mohl uplatnit.

Naproti tomu lze uvést doklad toho, že se Jindřich i jen jako plebán v Garsu pohyboval v okolí krále Václava II. Na jiném místě⁹⁶ jsem již upozornila na listinu nejvyššího komorníka království českého Ojře z Lomnice z 13. května 1287, kterou se zlistňuje prodej jistých statků ve prospěch valdsaského kláštera.⁹⁷ Prohlášení o prodeji se stalo, jak se v listině výslovně praví, „in castro Pragensi, in palacio domini regis prefato domino nostro herede regni Bohemie presente“ a za přítomnosti velmi četných svědků. Jejich řadu zahajují tři cisterciáckí opati, po nich následuje „Henricus plebanus in Hgors“, tedy opět náš Jindřich.⁹⁸ Teprve za ním jde mistr Velislav s titulem protonotáře.

Tato listina sice prokazuje působení Jindřichovo v Čechách, popírá však zároveň výše vyslovenou domněnku o podřízeném postavení Jindřichově. Je jisté na škodu, že jednak neexistuje více takových přímých dokladů, jednak že nevíme, kdo napsal listinu Ojřovu. Stylisticky se jí Jindřich aspoň částečně účastnil.⁹⁹ Snad proto, že příjemce nebyl český, byla dána Jindřichovi přednost před Velislavem. Jinak všechny doklady, které tu byly sneseny, dávají spíše tušit, že se naše domácí listiny jménu Jindřichovu přímo vyhýbají. Není-li Jindřich jmenován v listinách Václavových v dpm. formulích, nemuselo by to ještě prokázat jeho podřízenost. Jako příklad by právě na tomto místě mohl být uveden Otakar 5, který rovněž nebyl jmenován v listinách právě pro své významné postavení. U Jindřicha tomu tak patrně nebylo. Nemáme žádnou příčinu k domněnce, že by po smrti Přemyslově došlo k nějakému jeho povýšení, a mohl-li být u Přemysla vedoucím notářem jako garský plebán, nebránilo tomu zajisté nic, aby jím byl i u Václava II. Srovnáme-li jeho činnost s činností O 5, vidíme tu ještě další rozdíly: O 5 psal listiny důležitého významu (imunity) pro speciální příjemce, kdežto Jindřich zcela bez rozdílu všechny, O 5 — jako biskup Robert — nebyl sice jmenován v dpm. formulích listin, ve většině z nich však vystupoval jako svědek, intervenient nebo ručitel, kdežto o Jindřichovi není nikde ani zmínky. A konečně musíme počítat i s vývojem panovnické kanceláře v tom smyslu, že v době Václavově nebylo již dobře možné, aby listiny vyhotovoval někdo jiný než její bezprostřední člen. Z těchto všech důvodů musíme i pro Václavovu kancelář předpokládat podřízené postavení Jindřichovo.

I v tom případě však nepopřeme, že celková činnost jeho je pozoruhodná, poněkud však v jiném smyslu než u O 5. Jeho životní dráha nestoupala společensky, přesto však i on zasahoval patrně nemálo do diplomatických jednání. To, že dlel zároveň v Rakousku, že se pohyboval v okolí Václavově a že připravoval jeho polský výboj, jsou toho neklamnými doklady. Tato stránka jeho působení je v přímé souvislosti s jeho činností diplomatickou, která nás tu v první řadě zajímá a která je neobyčejně mnohostranná, neboť Jindřich ovládl nepochybně

buď přímo, nebo prostřednictvím svých žáků většinu diplomatické produkce nejen u panovníka, nýbrž i v jiných významných okruzích duchovních a světských.

Poslední zmínka o něm je tedy z r. 1301. Přijmeme-li za správnou domněnku výše vyslovenou, že s jeho odchodem přímo souvisí i zmizení jeho stylu z listin a písm, které bylo z písm Jindřichova odvozené, můžeme vést jeho životní dráhu nejdříve ještě do r. 1306. V době zmatků po smrti Václava III. zanikají o něm zmínky jakéhokoli druhu.¹⁰⁰

Dobu působení Jindřichova podařilo se takto prodloužit proti dosavadním vědomostem velmi podstatně. Zbývá nyní otázka, zda nelze zjistit něco bližšího o něm také z doby, než začal svou činnost v kanceláři Přemyslově. Jinými slovy řečeno, znamená to zjistit, zda lze prokázat dosud obecně předpokládaný italský původ Jindřichův, založený na zprávách z formulářových sbírek. Odpověď na tuto otázku je značně obtížná. Zpráv o Jindřichovi z doby před 1270 není, ale ze všeho, co jsme o něm dále mohli zjistit, plyne, že v té době, kdy nastoupil svou službu u Přemysla, byl patrně ještě značně mlád. Nemáme-li však přímých zpráv, máme tu k dispozici jeho obsáhlé diplomatické dílo. Bude nyní jistě nutné zjistit, můžeme-li prokázat kořeny tohoto díla v českém prostředí. To je úkol ne tak obtížný jako pracný a vyžádá si samostatného zpracování. Že výsledky zde nebudou zcela negativní, dává tušit jen zběžný pohled jak na grafickou, tak i stylistickou stránku listin. Podnět k úvahám, pokud jde o Jindřichovo písmo, nepochybně poskytují tři Přemyslovy listiny z 13. března 1276¹⁰¹ pro klášter doksanský, které jsou psány písmem tak podobným listině čtvrté (resp. první) z téhož dne psané Jindřichem,¹⁰² že obě ruce jsou téměř k nerozeznání.¹⁰³ Všechny tři listiny vznikly graficky u svého příjemce, v podobnosti písma však nemůžeme spatřovat napodobení ruky Jindřichovy, neboť jeho celkový ráz je domovem v okruhu litomyšlsko-doksanském, jak ukazují i jiné listiny vzniklé v tomto prostředí.¹⁰⁴ Po stránce stylistické bude zkoumání jistě obtížnější, ale i tu je vhodné upozornit, že některé z obrátů, jež jsme určili za typické pro Jindřicha, nebyly neznámé v domácí diplomatické látce. Tak např. koroborační obrat „robur perpetuo valiturum“ charakterizuje na poč. XIII. stol. diplomatické prostředí vyšehradské, resp. jeho exponenta, notáře Jana.¹⁰⁵ Uvědomíme-li si takto, že by Jindřicha bylo možné hledat i v prostředí českém, pak nemůžeme zcela pominout Přemyslovu listinu pro johanity v Rakousku z 28. května 1273.¹⁰⁶ Listina je datována na Zbraslavi, psána je s největší pravděpodobností příjemcem, stylisticky je atypická a postrádá dpm. formulí. Mezi svědky jmenuje na čelném místě členy panovnické kanceláře, avšak bez titulů, které v ní prokazovaly jejich postavení. Na prvním místě se uvádí kancléř „magister Petrus prepositus Wissegradensis“, za ním po proboštu Tobiáši „magister Vlricus prothonotarius Austrie“ a konečně „magister Henricus notarius de Piska“, dále následují již jen svědkové světsí. Tato listina nás staví před ne právě jednoduchý problém, kdo byl tento mistr Jindřich, notář z Písku. Vyloučit můžeme jistě možnost, že by šlo o městského notáře píseckého, uvědomíme-li si situaci v jiných městech v době Přemyslově,¹⁰⁷ avšak význam Písku v té době, podmíněný nedalekými ryžovišti zlata, připouští domněnku, že to mohl být notář horní, resp. berní. V tom však jádro problému nespočívá, tu jde mnohem více o to, můžeme-li tohoto píseckého notáře ztotožnit s naším Jindřichem, jak k tomu vybízí jeho umístění za mistrem Oldřichem, a učiníme-li tak, co by z toho vyplynulo pro otázku Jindřichova původu. To, co již o Jindřichovi známe, tomuto ztotožnění nebrání. V době vydání johanitské listiny se již pohyboval v okolí králově (napsal listinu chotěšovskou

a svatojiřskou), jeho notářem je jmenován krátce po jejím vydání. Před definitivním vstupem do kanceláře mohl být tedy notářem píseckým.¹⁰⁸ Pro určení Jindřichova původu nemůže však přinést přímé řešení ani toto ztotožnění. Nepřímo pak lze jen soudit, že uplatňoval-li se Jindřich v mladém věku v postaveních poměrně významných a jistě výnosných a zdržoval-li se po tak dlouhou dobu na české půdě, byl spíše původu domácího než cizího a že v cizině (patrně v Itálii) nabyl jen patričního vzdělání, stejně tak jako jeho předchůdci i nástupci v úřadě notářském.

Takto se tedy jeví problém notáře Jindřicha, řešíme-li jej diplomaticky. Nesmí mást, kříží-li se závěry, k nimž jsme tu došli, leckde se zprávami obsaženými ve formulářových sbírkách. V povaze těchto formulářů jako historického pramene zajisté není autentičnost jejich zpráv. Ta musí být teprve pečlivě zkoumána. Jedním z prostředků tohoto zkoumání směřujícího k poznání jejich funkce však musejí být závěry, k nimž jsme tu dospěli diplomatickým rozbořem listin. Formuláře je sice mohou v některých místech doplnit, nikdy je však nemohou zvrátit, poněvadž všude tam, kde se údaje vzájemně střetnou, náleží přednost jediné těmto závěrům. Proto tvoří nezbytný předpoklad k dalším studiím, které si obšířlé literární dílo Jindřichovo zajisté ještě vynutí.

P o z n á m k y

¹ Seznam této literatury viz naposled v práci Z. d. Fialy, *Panovnické listiny, kancelář a zemský soud za Přemysla II.* SAP I, str. 265.

² Práce budou citovány vždy na svých místech.

³ J. Šebánek—S. Dušková, *Česká listina doby Přemyslovské, 3. Listina měst a jejich obyvatel.* SAP VI/2, str. 134.

⁴ J. Šebánek, *Notář Otakar 5 a nejstarší listiny velehradské a oslavanské.* ČMM LXVII, a t ý ž, *Kdo byl notář Otakar 5,* Rozpravy ČSAV 1959, seš. 9.

⁵ Jsou to: *Reg II*, č. 837, 883, 909, 913, 914, 935, 939, 967, 968, 980, 984, 991, 1005, 1006, 1014, 1018, 1019, 1025, 1068, 1071, 1073, 1078, 2706, 1087, 1107, 1115, 1123.

⁶ *Reg II*, č. 837, 883, 909, 939, 968, 984, 1005, 1006, 1018, 1019, 1025, 1073, 1078, 1087, 1107, 1123.

⁷ *Reg II*, č. 1005, 1006, 1073.

⁸ *Reg II*, č. 909, 984, 1005 A1, 1018, 1019, 1078, 1087, 1107, 1123.

⁹ H. Zatschek, *Zur Geschichte der böhmischen Hofkapelle bis 1306* (ZfSDG, V), str. 42, uvádí jako zvláštnost to, že pisár užívá jako zkratky po -er otevřeného kurzivního a, slovo „tempore“ pak zkracuje t p e s přetřezným břevnem p a s nadepsaným kurzivním a; Zatschek tohoto pisáře tedy graficky postihl, neztotožnil jej však s žádným členem kanceláře.

¹⁰ To platí o *Reg II*, č. 1078, 1087, 1107, 1123. Sem třeba zařadit také písmo dodatkové smlouvy s Rudolfem Habsburským z 12. září 1277 (*Reg II*, č. 1089). Tato listina ovšem nemá dpm. formuli.

¹¹ Tento způsob není zvyklostí jen českou, nýbrž stává se běžným jak v listinách tzv. soukromých, tak také odtud i v listinách císařských. Srov. O. Redlich, *Urkundenlehre III, Die Privaturkunden des Mittelalters*, str. 123.

¹² *Reg II*, č. 984, 1078 a 1123.

¹³ „notum fieri volumus universis tam presentibus quam futuris“ (*Reg II*, č. 984, 1078) a „notum facimus universis tam presentibus quam futuris“ (*Reg II*, č. 1123).

¹⁴ *Reg II*, č. 984 a 1123; koroborace v *Reg II*, č. 1078, vynechává slova „perpetuo valitutum“, jinak je shodná; v předvěti tak jako v případě prvním se vyjadřuje substantivně obsah právního činu („in cuius restitutionis bonorum et remissionis culpe“).

¹⁵ I tu je často v předvěti vyjádřen obsah právního činu, v závěti je sloveso „fecimus“ nahrazeno slovesem „iussimus“ (*Reg II*, č. 909 a 1005).

¹⁶ Jen obrat „laudum preconio“ v *Reg II*, č. 909, odpovídá obratu „laudum preconio“ v *Reg II*, č. 1087.

¹⁷ Toto doslovné znění je v *Reg II*, č. 1018; v č. 1087 je na místě „modernorum“ obrat „presens“; v č. 1107 místo „noscat“ čteme „noverit“. Naproti tomu č. 909 má jen prosté „Inde est“; č. 1005 „idcirco presentis tenore privilegii ad presentium noticiam et memoriam deferri volumus futurorum“, s její obměnou se později ještě setkáme; v č. 1019 je opět prosté „sequitur, quod“.

¹⁸ *Reg II*, č. 913, 935, 967, 980, 994, 1014, 1068, 1071, 2706, 1115.

¹⁹ *Reg II*, č. 967, 980, 1071, 2706, 1115.

²⁰ *Reg II*, č. 1071, 2706, 1115.

²¹ *Reg II*, č. 1071 a 1115. Z tohoto důvodu je také třeba dát přednost Emlerovi, který listinu č. 1115 řadí v *Regestech* k r. 1278, proti Čelakovskému (*CIM II*, str. 57, č. 21), který podle datovací formule, zřejmě opisovačem porušené, položil listinu k r. 1273.

²² *Reg II*, č. 935.

²³ Srov. např. arengy *Reg II*, č. 909 a 1068.

²⁴ *Reg II*, č. 980 a 1005; přitom první z těchto listin je uvozena zájmenem „Nos“, druhá je pak typ s arengou.

²⁵ Na pravděpodobnost, že koroborace listin *Reg II*, č. 909, 967, 1005, 1006, 1019, 1073, 1078, 1087 a 1107 stylizoval notář Jindřich, narazil již Z. D. Fiala v citované práci, str. 209.

²⁶ *Reg II*, č. 837; obrátů typických pro Jindřicha je tu celá řada.

²⁷ Je to listina *Reg II*, č. 1006, jejíž předlohou byla listina č. 1005; srov. můj referát o práci Fialové ČMM (1952), str. 193, pozn. 5.

²⁸ *Reg II*, č. 837.

²⁹ *Reg II*, č. 837 a 838.

³⁰ *Reg II*, č. 909 a další, viz pozn. 5.

³¹ Poprvé *Reg II*, č. 913.

³² *Reg II*, č. 850 a 889 v listinách pro biskupa Bruna a *Reg II*, č. 1092 v listině vyše-hradské.

³³ Z listin dochovaných v originále, v nichž lze kontrolovat jak jeho styl, tak také ruku, znám z této doby jen listinu jednu, totiž *Reg II*, č. 874.

³⁴ Např. v listinách *Reg II*, č. 839, 870, 875, 917, 963, 964, 1001, 1020, 1021, 1029.

³⁵ *Reg II*, č. 908.

³⁶ *Reg II*, č. 1074, 1089.

³⁷ *Reg II*, č. 830.

³⁸ *Reg II*, č. 800 a 811.

³⁹ *Reg II*, č. 968 a 1025.

⁴⁰ V. Hrubý, *Jindřich Vlach z Isernie a počátky městských knih pražských*, ČAS I, str. 145.

⁴¹ K. Doskočil, *Protonotář Jindřich Vlach a notář Jindřich Vlach z Isernie*, ČAS XV—XVI, str. 97.

⁴² Jde o listiny citované v pozn. 29.

⁴³ V. Hrubý, l. c., str. 144, pozn. 3.

⁴⁴ J. Šebánek—S. Dušková, *Česká listina doby Přemyslovské, 2. Listina nižších světských feudálů*. SAP VI/1, str. 204, pozn. 161.

⁴⁵ *Reg II*, č. 758.

⁴⁶ *Reg II*, č. 762.

⁴⁷ Obě listiny jsou s arengami, obě mají Jindřichovu promulgaci, v chotěšovské jasnější „per presens scriptum igitur presentis etatis scire volumus homines et successura noscat posteritas futurorum...“, ve svatojiřské poněkud málo pozměněnou „tenore presentis privilegii perpetuo valituri scire volumus presentis etatis homines et noscat posteritas futurorum“; oblibený obrat „perpetuo valiturum“ je, jak patrně, ve svatojiřské listině již v promulgaci, opakuje se však znovu v koroboraci „ad cuius rei memoriam... et robur perpetuo valiturum presens privilegium fieri et sigillis maiestatis nostre iussimus communiti“; v chotěšovské se tento obrat ozývá již v dispozici: „donationem et conventiones predictas presentis scripti tenore valituri perpetuo ratificandas et confirmandas duximus...“, koroborace je pak prostší: „ad cuius rei memoriam et... perpetuam firmitatem presens scriptum fieri et sigillis maiestatis nostre iussimus communiti“. I v arengách obou listin lze najít jednotlivé obraty ze slovní zásoby vytvořené z listin diktovaných Jindřichem.

⁴⁸ *Reg II*, č. 934, srov. také M. Wieden, *Die völkische Zusammensetzung der böhmischen Hofkapelle bis 1306* (ZfSDG), str. 129.

⁴⁹ Z hlediska diplomatického možno říci o listině, že je psána touž rukou jako obě první listiny s dpm. formulí Jindřichovou, tedy patrně Janem, který je jmenován mezi vyše-hradskými kanovníky na předposledním místě za Jindřichem; stylisticky tu lze zachytit jednotlivé obraty, které by mohly ukazovat na Jindřicha, avšak k tomu, aby mu listina mohla být

přičena definitivně, je třeba znát podrobně nejen styl Jindřichův, ale také Janův. Ten pak je znám zatím jen velmi povšechně.

⁵⁰ FRB II, str. 302.

⁵¹ Reg II, č. 1183.

⁵² Listina je netištěna a neregistrována, chová se ve dvojím vyhotovení v archivu vyšehradské kapituly.

⁵³ Každý exemplář je nadto psán jinou rukou, žádná z nich není doložena také odjinud.

⁵⁴ Typická je listina Reg II, č. 1308.

⁵⁵ Listiny Václavovy psané touž rukou jsou: Reg II, č. 1307, 1308, 1309, 1318, 1323, 1345, 1346, 1349, 1357, 1360, 1375, 1392, 1427, 1435, 1437, 1439, 1451, 1462, 1488, 1497, 1498, 1517, 1519 a dvě listiny pro klášter mogilský v Polsku, jedna z 21., druhá z 22. prosince 1291, otištěné v *Kodexu mogilském* pod č. 4 a 40.

⁵⁶ Reg II, č. 1300, Reg IV, č. 1855, Reg II, č. 1322, 1330, 1377, 2803, 1423.

⁵⁷ Reg II, č. 1302, 1319, 1455, 1511; první dvě vykazují špičaté doleva protáhlé písmeno g; písmo třetí listiny se sklání doleva; poslední má nápadné dvoubříškové a.

⁵⁸ Mimo dvě listiny uvedené na posledním místě v pozn. 55 jsou ještě dvě, otištěné v Kod. dipl. Malopolském II, č. 521 a 522, obě z 8. listopadu 1292; známe je zatím jen textově, ačkoli jen první je dochována jen v opise; snímek druhé se nám doposud nepodařilo opatřit.

⁵⁹ J. Sebánek, *Čeští notáři na cestě Václava II. za polskou korunou*. Studia źródłoznawcze. Commentationes IV, 1959, str. 75 a násl.

⁶⁰ Reg II, č. 1466.

⁶¹ O všech těchto listinách viz v práci citované v pozn. 44, str. 207. Konkrétně Jindřichem byly napsány a stylizovány, resp. pokud jde o opisy, jen stylizovány, listiny: z doby Přemysla II.: Reg II, č. 1111; z doby Václava II.: Reg II, č. 1298, 1304, 1317, 1318, 1348, 1373.

⁶² J. Sebánek — S. Dušková, *Česká listina doby Přemyslovské. I. Listina nižších duchovních feudálů*. SAP VI/1, str. 160 a 161.

⁶³ Reg II, č. 1251 (A1, A2), třetí je netištěná a neregistrovaná, ještě se k ní vrátím.

⁶⁴ Reg II, č. 1276 a 1277 (A1, A2).

⁶⁵ Reg II, č. 1356, druhá, protulistina, v Reg není.

⁶⁶ Reg II, č. 1357.

⁶⁷ Reg II, č. 1625.

⁶⁸ Viz pozn. 51 a 52.

⁶⁹ Viz pozn. 63, jde o listinu třetí, neregistrovanou.

⁷⁰ Reg II, č. 1204.

⁷¹ Reg II, č. 1302, viz pozn. 57.

⁷² Reg II, č. 1375.

⁷³ Viz provenienční poznámku k Reg II, č. 1375.

⁷⁴ J. Sebánek — S. Dušková, *Česká listina 3*. SAP VI/2, str. 133.

⁷⁵ Reg II, č. 1461.

⁷⁶ J. Sebánek — S. Dušková, *Česká listina 3*, str. 132 a násl.

⁷⁷ Reg II, č. 1288.

⁷⁸ Mimo zmíněné okruhy se uplatnil Jindřich v době interregna ještě přímo v listině Valtera, převora magdaletinek, pro klášter chotěšovský ze 27. října 1282 (Reg II, č. 1287); ruka blízka Jindřichovi, jak jsme ji zachytili výše ve vyšehradské listině z r. 1280 (viz pozn. 70), je pak ve dvou listinách pro klášter plaský, jednu vydala svatojiřská abatýše 2. února 1281 (Reg II, č. 1233), druhou zderazský probošt Petr 10. března téhož roku (Reg II, č. 1235). Ve všech třech listinách lze postihnout Jindřichův styl. (Viz *Česká listina 1*. SAP VI/1, str. 161, pozn. 60.)

⁷⁹ Poslední listina je z 23. července 1306 (Reg II, č. 2099).

⁸⁰ Projevuje se především pokročilejším sklonem ke kurzivnosti; nápadné pak je to, že písař přestal užívat jako zkracovacího znaménka pro *er* kurzivního a.

⁸¹ Jsou to listiny: Reg II, č. 1572, 1719, 1738, 1892, 2763, 1983, 2003, 2770, 2099.

⁸² *Česká listina 3*. SAP VI/2, str. 135.

⁸³ Kdy Jindřich garské fary nabyl, nelze přesně stanovit; poslední zmínka o jeho předchůdci, mistru Gerhardovi, je z 9. července 1269 v listině pasovského biskupa Petra (*FRA II*, 1, str. 96, č. 86).

⁸⁴ Pro období, které tu přichází v úvahu, nejsou souborně vydány dolnorakouské listiny. Výzkum v rakouských archívech nemohl být z naší strany proveden, takže uvádím buď listiny náhodně zachycené z tisků, nebo ty, které jsou uloženy v archívech na našem území.

⁸⁵ *FRA II*, 21, str. 26, č. 27.

⁸⁶ Je uložen v Haus-, Hof- und Staatsarchivu ve Vídni.

⁸⁷ Originál je uložen v Maltézském archivu, nyní v SUA v Praze, sign. odd. 80 (Ebenfurt) č. 3; listina není otištěna ani regestována.

⁸⁸ Originál listiny je dnes v městském a okresním archivu v Jihlavě; původně byl uložen v jihlavském muzeu, kam jej věnoval v nedávné době jeden z předních jihlavských měšťanů. K Jihlavě listina přímý vztah nemá. Za zprávu o listině děkuji dr. Fr. Hofmanovi.

⁸⁹ Egenburg leží nedaleko Garsu.

⁹⁰ Obrat „scire volumus“ je doložen v Přemyslově listině *Reg II*, č. 980; koroboraci odpovídá nejvíce koroborace listiny Václavovy pro Jindřicha lékaře (*Reg II*, č. 1377), která zní: „et ne de predictis aliqua possit in posterum dubietas exoriri.“

⁹¹ Je to např. v listině altenburského opata obrat „ex gratia speciali et mera liberalitate“, který v podobě „ex certa consciencia nostra et de gratia speciali“ je doložen v četných shora dotčených listinách Přemyslových (*Reg II*, č. 758, 762, 837, 1068); listina egenburská má rovněž další obraty buď zcela shodné, nebo aspoň příbuzné obratům Jindřichova stylu. Tak hned slůvko „solicite“ je u něho oblíbené (např. *Reg II*, č. 762) obrat „de nostra licentia et assensu“ lze doložit ve formě „de nostra consciencia et assensu“ v *Reg II*, č. 935 atd.

⁹² Originál je uložen v Malt. archivu, nyní v SUA v Praze, sign. odd. 50 (Mailberg) č. 79; listina je netištěná a neregistrovaná.

⁹³ Jen z listin Přemyslových cituji *Reg II*, č. 1068, 1071, 1087 atd.

⁹⁴ Legenda pečeti je na některých místech poškozená a nečitelná; že však jde o olomouckého a vyšehradského kanovníka, lze přeciit zcela zřetelně. Podotýkám ještě, že pečeť je jiná než na listině vyšehradské kapituly citované v poznámce 48.

⁹⁵ Je to jen o opise dochovaná (netištěná a neregistrovaná) listina z 18. června 1286 pro pražský kostel, kterou stylizoval mistr Velislav, dále z 20. června listina pro křižovníky (*Reg II*, č. 1386), kterou Velislav nejen diktoval, nýbrž i psal, a konečně rovněž netištěná a neregistrovaná listina pro johanity z 23. září, která je psána rukou neznámou, stylizována je však opět Velislavem.

⁹⁶ *Česká listina 2*. SAR VI/1, str. 206, pozn. 174.

⁹⁷ Je to listinný protějšek neosobně stylizovaného prohlášení, považovaného za výpis z desk (*Reg II*, č. 1409), který se dochoval jen v opise a není nikde otištěn ani regestován.

⁹⁸ G. Friedrich opravil ve své pozůstalosti slovo „Hgorts“ na „Grecz“ neprávem. V okolí králově nebyl žádný Jindřich z Hradce; omyl nastal chybným ztotožněním v *Reg II*, kde je spojen pod jedním heslem mistr Jindřich, vyšehradský kanovník, plebán kostela v Hradci, lékař a kaplan Václava II. „Plebanus ecclesie in Gretzen“ však je jmenován jen v listině Smila z Hradce z 1. prosince 1284 (*Reg II*, č. 1333) pro klášter vyšehradský a nikde jinde, takže ke králi Václavovi nebyl v žádném vztahu.

⁹⁹ Za obraty ukazující na Jindřicha považují: „renunciantes... iuris seu cuiuscumque consuetudinis auxilio“, „bona fide... promittentes“, „promittimus quolibet malo ingenio relegato“ i obrat v koroboraci „iussimus communiri“.

¹⁰⁰ *Reg III*, č. 952 uvádějí list papeže Jana XXII. z 19. prosince 1323, kterým se uděluje provize kanonikátu pražského kostela „Henrico de Gars“. Pro další ztotožnění tohoto Jindřicha s Jindřichem naším však není bližších podkladů.

¹⁰¹ *Reg II*, č. 1005 A2, 1006 A1, A2.

¹⁰² *Reg II*, č. 1005 A1.

¹⁰³ Srov. pozn. 27.

¹⁰⁴ Např. Václavova listina z 1. srpna 1298 pro klášter litomyšlský (*Reg II*, č. 1807).

¹⁰⁵ „Et ut hec nostra donacio robur habeat perpetuo valiturum“ se čte v *CDB II*, č. 374, v *CDB III*, č. 142 a v poněkud obměněné formě v *CDB III*, č. 54.

¹⁰⁶ Listina je netištěná a neregistrovaná; originál její je uložen v Malt. archivu, nyní v SUA v Praze, sign. Vídeň 6b.

¹⁰⁷ Srov. *Česká listina 3*.

¹⁰⁸ Že to bylo postavení dosti významné, je nesporné; podobně byl např. notářem jihlavským pozdější olomoucký biskup Dětrich. Viz *Česká listina 3*. SAP VI/2, str. 124, pozn. 51.

КТО БЫЛ НОТАРИУС ИНДРЖИХ

Проблема Индржиха, нотариуса и протонотариуса Пржемысла II, решается впервые в настоящей работе целиком на основании документов (а не формулярных сборников) дипломатическим методом. Автор принимает во внимание только те данные литературы, которые стоят на дипломатическом основании. Автор приходит к заключению, из которого необ-

ходимо сделать следующие выводы: 1. На основании разбора почерка и стиля Индржиха можно установить его авторство в дипломатических документах Пржемысла II, Вацлава II. в сфере деятельности вышеградского капитула и Пражского Старого Места. Кроме грамоты Пржемысла, в подавляющем большинстве, грамоты являются анонимными и можно проследить работу Индржиха до 1306 года. 2. В грамотах после 1278 г. нет известий о нотариусе Индржихе. В нескольких, до тех пор оставшихся неизвестными или незамеченными, австрийских документах после этого года, однако упоминается Индржих, плебан в Гарсе. Дело в том, что Индржих употреблял такое наименование уже в грамотах Пржемысла II. Отпечатки его стиля в большинстве этих австрийских документов, и его печать на одном из них, надпись которого говорит одновременно о гарском плебане и о вышеградском и оломоуцком канонике, свидетельствует о том, что отождествление гарского плебана эпохи Вацлава с протонотариусом Пржемысла является правильным. 3. В настоящей работе не решен вопрос о происхождении Индржиха. Указаны только некоторые связи его работ с отечественной чешской дипломатической средой. 4. Автор обращает внимание на необходимость решать таким же способом, дипломатическим методом, в будущем проблему Индржиха на основании формулярных сборников, возникновение которых приписывается ему. Однако ввиду того, что их характер существенным образом отличается от характера грамот, впоследствии, при оценке деятельности и работ Индржиха в целом, будет необходимо принять результаты, полученные благодаря разбору грамот за исходный пункт, и выводы исследования формулярных сборников могут его взять за основу.

Перевод: *Е. Пухлакова*

WER WAR NOTAR HEINRICH

Das Problem Heinrichs, eines Notars (Protonotars) Přemysl II., wird in diesem Aufsatz auf Grund aller betreffenden Urkunden, nicht aber auf Grund der Formularsammlungen, zum ersten Male im Ganzen und diplomatisch gelöst. Aus der Literatur werden lediglich nur jene Angaben berücksichtigt, welche auf diplomatischer Grundlage beruhen. Zum Ausgangspunkte der Schrift- u. Diktat-betrachtungen werden jene Urkunden Přemysl II. genommen, in denen Heinrich als Datar vorkommt. Auf diese Weise gelang es das Diktat und die Schrift Heinrichs zu bestimmen und zu erfassen. Auf Grund dieser Bestimmung war es möglich zu weiteren Resultaten vorzudringen. Es konnte nämlich festgestellt werden, daß die diplomatische Tätigkeit Heinrichs mit dem Tode Přemysl II. (1278) nicht endet, sondern dieselbe in bedeutender Weise in Urkunden Wenzel II. bis zu Ende d. J. 1292, in diplomatischem Umkreise des Wissegrader Kapitels, dem Heinrich als Mitglied angehörte, und schließlich noch auch im diplomatischen Umkreise der Altstadt Prag zum Vorschein kommt. In allen diesen Umkreisen wirkte Heinrich überwiegend anonym, einerseits selbst, andererseits kann hier die Tätigkeit der Schüler Heinrichs aus seiner Wissegrader Schule angenommen werden. Diese Schüler paßten sich betreffs ihres Diktats, nicht aber betreffs ihrer Schrift, vollkommen dem Muster ihres Lehrers an. Daß sie dabei unter direkter Einwirkung Heinrichs standen, geht aus der Tatsache hervor, daß gleichzeitig mit dem Verschwinden der Hand, sowie des Diktats Heinrichs aus den Urkunden, auch sein Name verschwindet. Diplomatisch kann Heinrich bis zum Jahre 1306 nachgewiesen werden.

Eigentliche Nachrichten über Notar Heinrich nach dem Jahre 1278 gibt es in unseren heimischen Urkunden nicht. Einige bisher unbekannte, beziehw. übersehene österreichische Stücke nennen aber in verschiedenen Ämtern einen Heinrich, Pleban von Gars. Mit demselben Titel erscheint Heinrich in den Urkunden Přemysl II. öfters bekleidet. Da sich weiter in mehreren von den betreffenden österreichischen Urkunden Spuren stilistischer Eigentümlichkeiten Heinrichs feststellen lassen, da ferner eine von denselben mit einem Siegel Heinrichs versehen ist, dessen Legende ihn nicht nur als Pleban von Gars, sondern ausdrücklich auch als Wissegrader und Olmützer Kanoniker bezeichnet, kann kein Zweifel entstehen, daß wir Heinrich, einen Garser Pleban aus der Zeit Wenzel II., mit Heinrich, einem Protonotar Přemysl II. richtigerweise identifiziert haben. Derselbe Schluß wird noch dadurch bekräftigt, daß in einer Urkunde Wenzel II. Heinrich, Pleban von Gars, direkt in der Umgebung desselben Königs erscheint. Die betreffenden urkundlichen Belege reichen dabei bis zum Jahre 1304, das heißt ungefähr zu demselben Zeitpunkte, zu dem auch das diplomatische Werk Heinrichs verfolgt werden konnte.

Die Herkunft Heinrichs wurde absichtlich außer Acht gelassen. Es wird aber auf gewisse Zusammenhänge der Schrift und des Diktats Heinrichs mit dem böhmischen diplomatischen

Milieu und auf die Möglichkeit hingewiesen, daß Heinrich vor seinem Eintritt in die königliche Kanzlei als Notar der königlichen Urbur in Pisek wirkte. Dies alles gibt selbstverständlich zu einer Revision der geläufigen und in der Literatur eingebürgerten Ansicht Anlaß, daß der Name „Italicus“, den Heinrich in den Formularsammlungen führt, nicht auf seine Herkunft hinweist.

Es liegt außer Zweifel, daß die Forschung zukünftig das Problem Heinrichs diplomatisch auch auf Grund der mit seinem Namen zusammenhängenden Formularsammlungen aufzurollen und zu lösen hat. Da aber die Beschaffenheit der Formularsammlungen sich wesentlich von der der Urkunden in dem Sinne unterscheidet, daß methodisch die Urkunden vor den Formularsammlungen bevorzugt werden müssen, gilt in voraus Folgendes als Devise: Die Biographie Heinrichs muß unbedingt zuvörderst auf urkundlichen Nachrichten fest aufgebaut werden. Daten, die nur in Formularsammlungen zu Verfügung stehen, haben lediglich nur einen ergänzenden Charakter.